

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

Çanakkale Troya Müzesi'nden Bir Zeus Büstü

A Bust of Zeus from the Çanakkale Troy Museum

Ömer Can YILDIRIM¹

¹Dr. Öğr. Üyesi., Ömer Can Yıldırım, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale., omer@comu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9671-4782

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 21.09.2024
Kabul/Accepted:
18.12.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1553688

Anahtar Kelimeler

Troas, Zeus, Büst, Roma
İmparatorluk Dönemi,
Çanakkale

Keywords

Troas, Zeus, Bust, Roman
Imperial Period, Çanakkale

ÖZ

Heykeltraşlık eserleri ile ilgili araştırmalar, antik medeniyetlerin sosyal ve kültürel kimlikleri yanı sıra, inanç yapılarına ait ideolojilerinin öğrenilmesini sağlar. Söz konusu özellikler belirten kavramların birbirlerinden bağımsız şekilde değerlendirilmesi, irdelenen malzemenin bölgeler arası üslup ve ikonografi temelindeki özdeşlik veya farklılıklarının öğrenilmesi açısından önemli bilimsel kazanımlar sunar. İşleniş kökenlerine dair bilgi sunan bu kazanımlar, şüphesiz yerli veya yerli olmayan heykeltraşlık ürünlerindeki stillerin tespiti için de önemlidir. Bu çerçevede çalışma, Çanakkale Troya Müzesi envanterine kayıtlı mermerden bir büste odaklanmaktadır. Tipolojiye dayalı işleniş, eserin Zeus'u temsil ettiğini tanımlamaktadır. Büst, Zeus'a duyulan saygı ve baskın inanç dışında bir temenninin gerçekleşmesi veya gerçekleşmiş bir dileğe ait şükran duygusunun yansıması olarak kabul edilebilir. Troas bölgesinde bu tipteki bir heykeltraşlık eserin daha önce tespit edilmemesi yapının önemini göstermektedir. Çalışmada, Zeus'un antik Akdeniz medeniyetlerindeki önemine değinilmekte; büstü işlev, teknik ve kültürel yayılım özellikleri gösteren benzer örnekler ile karşılaştırılmakta, büstün yerleştirildiği yer hakkında öneride bulunulmakta, Zeus'a atfedilen bazı yakıştırmalara değinilerek büstün Zeus'un hangi sıfatını temsil edebileceği yorumlanmakta ve muhtemel bir tarihleme önerisinde bulunulmaktadır.

ABSTRACT

Research on sculptural works allows for a better understanding of ancient civilizations' social and cultural identities, as well as the ideologies related to their belief systems. Evaluating these distinct conceptual features independently provides significant scientific insights into the stylistic and iconographic interregional similarities or differences between the materials in question. Undoubtedly, insights into their origins are important for identifying the styles of local and non-local sculptural products. In this context, the study focuses on a marble bust registered in the inventory of the Çanakkale Troy Museum. The typological analysis suggests that the work represents Zeus. The bust can be considered an expression of respect to Zeus and a sign of gratitude for a fulfilled or anticipated fulfillment of a wish. The fact that no sculptural work of this type has been previously identified in Troas highlights the piece's significance. The study delves into the significance of Zeus in ancient Mediterranean civilizations, draws comparisons between the bust and similar examples that exhibit functional, technical, and cultural diffusion characteristics, proposes a potential explanation for the bust's base, provides insights into which attribute of Zeus the bust might represent based on specific attributes, and proposes a potential dating for the bust.

Atıf/Citation: Yıldırım, Ö. Can. (2025). Çanakkale Troya Müzesi'nden Bir Zeus Büstü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 1, 1-7

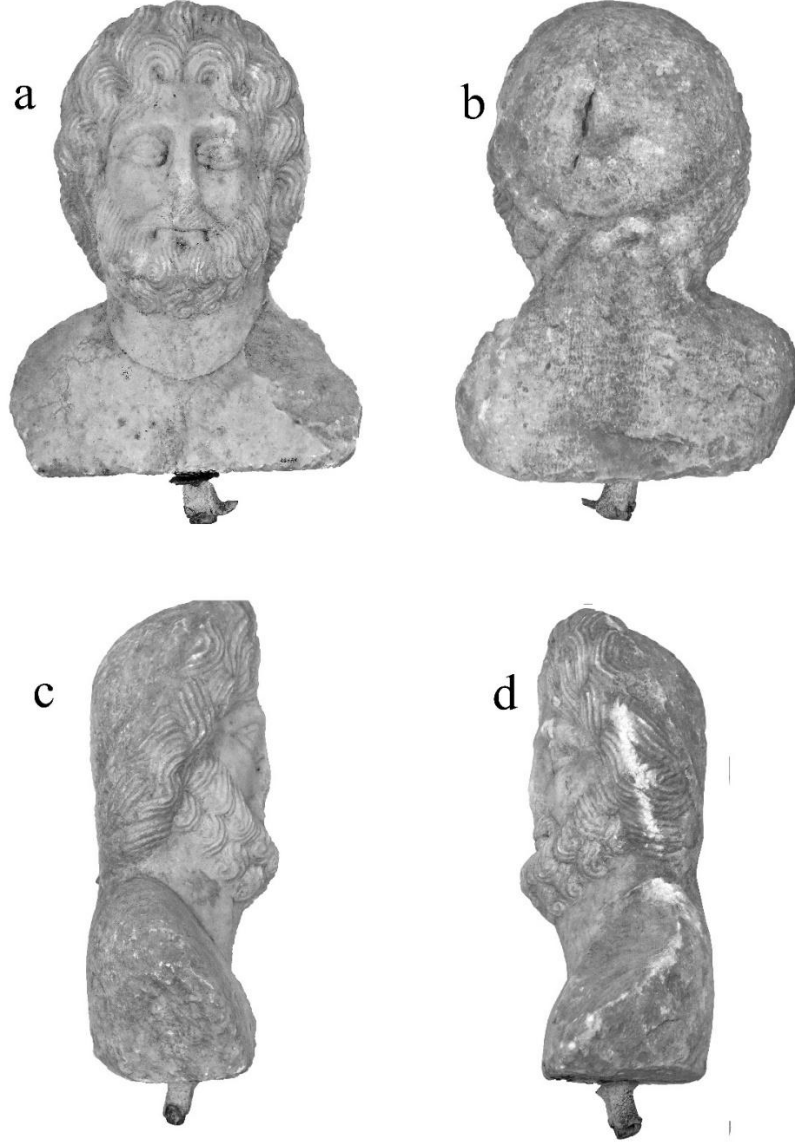
Sorumlu yazar/Corresponding author: Ömer Can YILDIRIM, omer@comu.edu.tr

1. Giriş

Zeus, Antik Yunan inanç ve mitolojisinde önemli bir yere sahip olan tanrıların başında gelir. Monoteist inançlarda kutsiyetten uzak, kurgusal bir karakter olarak kabul edilirken politeizmin egemen olduğu antik Yunan ve Roma kültürünü yaşayan Akdeniz medeniyetlerinde ise güçlü bir değere sahiptir. Bu değer, tanrının inanç, doğa, yaşam ve yaşamı oluşturan vakalar üzerindeki kaynak olarak düşünülmesinden kaynaklanmalıdır. İnsanlara hiçbir zaman görünmemesi gerçeği böylelikle de varoluşundaki gizem dışında antik Yunan ve Roma Medeniyetini oluşturan bireylerin, hayatın gizemli yönlerine duydukları merak ve de her olayın gerçekleşmesindeki ilgiler, Zeus'a inanç sisteminde güçlü bir karakter olma ayrıcalığı tanımıştır. Tanrıya duyulan baskın tapınım ve saygı kavramı, çok sayıda edebi kaynağın yanı sıra çeşitli arkeoloji ve epigrafi temelli materyaller yardımı ile öğrenilebilmektedir. Yaygın olarak tanrı vasfının farklı özellikteki adak, onurlandırma, kefarete gibi epigrafik kaynaklar yardımı ile öğrenilen özellikleri, onun görkemli ve yüce kimliğinin yazınsal varyasyonlarını temsil ederken arkeolojik buluntular kimi zaman epigrafik kaynaklar kimi zaman da sadece tanrı kimliğinin benzer ölçütler ile tanımlanabildiği bir takım rölyef veya bağımsız heykeltraşlık eserleri ile izlenmektedir. Bu heykeltraşlık eserleri tanrının fiziki açıdan bilinmezlik olgusunun idealistik bir imgeye dönüşümünün birer yansıması olarak tanrıyı anlamak, düşünmek ve inanç için somut bir odak sağlama amacını taşımışlardır. Antik medeniyetlerin bu amacı gerçekleştirirken tanrının vasıf özelliklerini insan biçiminde; fakat vakur, olgun ve heybetli yönün ise güçlü bir sembolizm ile tasarladıkları dikkat çeker. Bu sembolizmin bazı seramik ürünleri üzerinde izlenen tanrı betimleri ile özdeşlik yansıması da Zeus'un üslup ve ikonografi açısından yansıttığı sanatsal özelliklerin aynı kaygı ile şekillendiğine işaret eder. Zeus'un ayırt edici fiziksel özelliklerinin tanımlanabildiği heykeltraşlık eserleri, Anadolu'nun farklı bölgelerinde yer alan bazı antik kentler, dolayısıyla da bu eserlerin teşhir edildiği müzelerde görülmektedir. Bu eserler, birbirleri arasında stil açısından yakın benzerlik göstermekte, böylece kimliklendirmede araştırmacılara kolaylık sağlamakta ve bilim dünyası ile paylaşılmaktadır. Bununla beraber, "bilinenin" dışında Roma heykeltraşlığı temelli sanat olgusunda "temsil edilen kişi" açısından belirgin; üslup ve stil açısından ise özgün bir işleniş yansıtan, böylelikle de "yerel sanat özellikli yapıt" kavramına denk gelen bazı plastik eserler nitelik olarak ünik, bilimsel değerlendirilmelerde ise sınırlıdır. Bu bağlamda, örneğin belirli bir bölgeye özgü olması, benzerlerinin kendi aralarında bir analogi yansıması, ait olabileceği dönem açısından çağdaş eserler ile sınırlı bir benzerlik göstermesi büstün önemli nitelikleridir. Bu çerçevede çalışma, Çanakkale Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı Zeus büstünü kapsamlı bir şekilde irdeleyerek yerel heykeltraşlık eserlerinin adı geçen müzedeki bir temsilcisini tanıtmayı amaçlar.

2. Çanakkale Troya Müzesi Zeus Büstü

Bu makalenin konusunu oluşturan Zeus'u temsil eden büst (Envanter Numarası: 16758), Çanakkale Troya Müzesine mahkeme yolu ile gelmiş olup, buluntu yeri belli değildir (Şekil 1). Eserin yüksekliği 42 cm, genişliği 32 cm, kaidesindeki perçin yuvasına denk gelen metal ekleme ise 5 cm uzunluğunda ve 2 cm genişliğindedir. Eser ince-ufak gözenekli beyaz mermerden yontulmuştur. Baş, kırık ve eksik olan burun ucu ve kenarları, keskin bir alet ağzı sebebi ile oluşmuş sol kulak hizası, sol kaş, çene üzerindeki saç ve sakal yivlerindeki kesintiler, başın sağ tepesinden enseye doğru uzanan düzgün şekilli ve derinliği dengeli olmayan bir çatlak, yüz, bıyık, sakal ve saç buklelerindeki yüzeysel aşınmalar dışında iyi durumdadır. Sol boyundan göğse doğru derin, sol kol kenarında ise yüzeyden bir kopma vardır. Sağ kol kenarı da aynı şekilde sığ bir kırılma sebebi ile eksiktir. Ön yüze göre itinalı işlenmemiş arka kısımda, tabanın bitişinden önce bir kopukluk, sırtın sol tarafında ise ince çatlaklar vardır. Büst, göğsün altı ile baş arasını kapsar ve boyut açısından yetişkin bir erkek birey ölçülerinde değildir. Sol omuz üzerindeki kırıklıktan seçilemeyen, aynı zamanda benzer örneklerde yaygın olarak bezendiği bilinen bir *himation*'un sol omuz üzerinde iç içe şeritler şeklinde olduğu düşünülmektedir (Ferri, 1932: 238-240 fig. 1-3; Giuliano, 1978: lev. 68). Belirsiz olan bu detay dışında üst beden, göğüs detayından yoksun olarak çıplaktır. Korunduğu kadarı ile gövde, dar ve kolları içermeksizin kenarları düzgün bir yarım daire biçiminde çalışılmıştır. Boyun kalınca yontulmuştur bu sebeple gövde ve baş arasında hafif bir uyumsuzluk vardır. Boynun ortasında düzgün konturlu sadece sağ ve sol kenar çizgileri görülen ve boyun çukurunu temsil eden abartılı, hafif bir girinti izlenir. Boyun ve gövdenin birleşim bölümü, ön cephe ile her iki profilden görülen derince bir yiv ile tasarlanmıştır.

Şekil 1. Zeus büstünün ön (a), arka (b), sol (c) ve sağ (d) yönden görünüşleri (Yükseklik 42 cm, Genişlik 32 cm). (Yükseklik 42 cm, Genişlik 32 cm).

Özenle yontulmuş başta, itinalı detaylar, ön cephe, yüzün yanları, alın üzerindeki saçın gerisinden ense üzerine değin uzanıp burada bağlanmış *diadema*'dır. Yüz, duygu açısından herhangi bir hareketten yoksun hafif aralıklı ağız sebebi ile donuktur. Dudaklar ince, yanaklar dolgun, burun boyut açısından yüz ile uyumlu, sol göz, sağdakine göre daha yayvan, göz kapakları ise abartılı şekilde kalındır. İşlenmeyen kaşlar olasılıkla boya ile detaylandırılmıştır.

Başın ön bölümündeki ile şakaklar üzerindeki saç bukleleri yoğun ve kabarıktır. Saçlar, alın üzerinden her iki kulağı kapatarak enseye dalgalı tutamlar şeklinde uzanır. Kalın saç telleri simetrik bir biçimde başa işlenmiştir. Alın üzerindeki saçlar, ortadan ikiye ayrılarak yükselmekte, sağa – sola, hacimli ve dolgun bir dalga şeklinde alın kenarlarına yönelmektedir. Alın üzerindeki saç modelinden oluşan boşluklar, uyumlu bir şekilde keskin ve dikey biçiminde olmayan saç tutamları ile doldurulmuştur. Kulak üstünü örten saçlar dahil bütün bukleler düzensiz, dalgalı ve gür bir üslup ile birbirlerinden ayrı, hareketli ve de akıcıdır. Bıyık tüyleri sakalı

oluşturanlara nazaran basık biçimlidir. Burnun sağ altında bulununlar ile sol altında bulunanlar tüy inceliğine ve sayısına göre farklıdır. Tüyler, üst dudak ortasından yanağa doğru hafif dış bükey ve birbirlerine paralel eğriler şeklinde, üst dudak altına sarkmadan genişler ve sakal ile birleşir. Sakal tüyleri, yanak altı ile boğaz çıkıntısı arasında yoğun ve kabarıktır ayrıca uzanış yönleri net olarak takip edilebilecek biçimde itinalı bir düzendedir. Söz konusu tüyler, yanaklardan çene kemiklerine doğru eğik; dudak altından da çeneye doğru ise dik uzanarak iç içe kıvrılır. Boğazın sağ alt bölümündekiler, iç içe “S” şeklinde uzanıp uçları kıvrılırken soldakiler ise ters “S” şeklindeki fark dışında aynı biçimdedir. Tüylerdeki derinlik açısından seviye farkı ile zit yönlü uzanış, sakala kademeli bir yükseliş biçimi vermiştir.

Cepheden bakıldığında saçın arkasında kaldığından görünmeyen *diadema*'nın ön bölümü, yoğun aşınmıştır (belki de Zeus'un kutsal bitkilerinden birine ait yaprakların tasviriydi); geriye kalıp baş etrafında uzandığı kısım ise kalın ve sade tasarlanmıştır. *Diadema*'nın içinde kalan kısım ufak detaylar veya saç kıvrımları dahil çalışılmamıştır; bölüm, bu sebeple saçın tepesini sıkıca örten bezemesiz bir başlığı andırır.

Eser, ikonografi açısından tanrının sol omuz ile göğsü arasına kazanmış, kısa gagasında tuttuğu çelenk ile bir kuş betimi ile dikkat çeker (Şekil 1, a). Figür, gövde ve başı dahil boyuna doğru hafif eğik bir açıda, iki ayağına basarak durmaktadır. Baş, gövde, ayaklar ve çelenk sadece kontuar olarak tasarlanmış betimde ince detay sadece gözdür. Kuş betimi her ne kadar stilize bir işleniş yansıtırsa da Zeus ile özdeşleşmiş kartalı betimlemelidir (Mylonas, 1946: 203). Büstün simgelediği biçim ve ikonografi, eserin sıradan bir birey yerine var kabul edilen kutsal bir ilah için yontulduğunu tanımlar (LIMC VIII, 1. 2, 1997: 374-384, lev. 316-319). Bu sebeple eserin bir hediye, adak veya dindarlık kavramlarından birini veya bütününe hayata geçirmek için yapıldığı kabul edilebilir.

Antik sanat öznetiliğine sahip her bir eserin tasarımı amacı gerektiği gibi tespit edilemeyebilir; bununla beraber, sanat ürünü vasfının birer belirteç veya anlatı yoluna karşılık gelen ikincil bir kaynak yardımı ile değerlendirilmesi bu tespiti doğrular veya sınanabilir bir katkı sunabilir. Bu sebeple çalışmada değerlendirilen büst ile benzer nitelikler gösteren bağımsız heykeltraşlık ürünleri arasında yapılacak bir kıyaslama, büstün yaratım amacını açıklayabilir. Burada değerlendirilen Zeus büstünün tabanında yer alan metalden çıkıntı ve girinti bölümüne ait kaynaşmış durumdaki aplikenin büstten bağımsız bir altlığa yerleştirildiğine işaret etmektedir. Bu tür büst ile kaideyi metal dübel yardımıyla birleştirme uygulamasına örnek Bilecik ili Gölpazarı ilçesine bağlı Yumaklı köyünde kayıt altına alınmış, MS 3. yüzyıla tarihlenen bir sunak üzerine kazanmış üzerinde olasılıkla metal bir dübel için yuva bulunan yazıtlı kaidedir (INikaia II 1, 1085). Bunun üzerindeki yazıtta göre bu sunak ve üzerindeki büstü Aurelius Asklepiodotos, Aurelius Patroklianos, Aurelia Flavia ve Aurelia Aristeine adlı kişiler, aile fertleri ile Zeus Bronton (“Gürleyen Zeus”), Zeus Karpodotes (“Mahsul Veren Zeus”) ve Zeus Eukharistos (“Lütufkar Zeus”)’a verdikleri söz gereği adamaktadırlar. Yazıtın 10. satır sonu ile 12. Satır başında yer alan ...*bu altarı üzerindeki büst ile...* (τὸν βωμὸν σὺν τῇ προτομῇ) cümlesinde okunan βωμός ve προτομή sözcükleri adak sahiplerinin yekpare olmayan iki obje sunduklarını tanımlayarak çalışmada irdelenen eserin de bir altar üzerinde durduğunu anımsatmaktadır. Yazıtı yayınlayan Sencer Şahin, epigrafik değerlendirmesinde yazıtta Zeus adının üç defa ve üç farklı vasıf belirtir sıfat ile kazanmasına rağmen altar üzerinde yer alan büstün bir Zeus’u tanımladığını, üç lakabın sunağı adayanların bireysel dileklerine karşılık gelen yakıştırmalar olduğunu vurgulamaktadır (INikaia II 1, 1061 ve 1066). Bu sebeple, çalışmada değerlendirilen büstün Zeus’u temsil etmesi dışında, Zeus’un bu veya benzer içerikli yazıtlar aracılığı ile farklı sıfat-lakap-yakıştırmalara sahip olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, aynı üslup ve ikonografi ile yontulmuş büstlerin, epitet açısından kimliklendirilmesine yönelik değerlendirmelerin teyidi zordur. Bununla beraber, bu araştırmanın hazırlandığı tarihe dek, büst ve yazıtlı sunağın bir arada tespit edildiğini değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Yazıtlar aracılığı ile tespit edilen bazı Grekçe kökenli isimler (Coulton, 2005: 133-136, 149-151), προτομή sözcüğü kadar net olmasa da anlamları gereği sunaklarda kullanılmış plastik uygulamaları düşündürmekte ve Zeus’un hangi epiteti’nin sunak ile yapılmış bir heykeltraşlık ürününe sahip olabileceğini anımsatmaktadır.

Bursa Arkeoloji Müzesine nereden getirildiği belli olmayıp MS 3. yüzyıla tarihlenen ve Annia Astilla adındaki bir kadının kahyası olan Graptos’un, Zeus Agathios’a (İyilik timsali Zeus) adağı değerlendirildiğinde yazıtta geçen ...*tasviri adak gereği...* (τῆν εἰκόνα κατὰ εὐχὴν) cümlesi dikkat çekmektedir (INikaia II 1, 1063). Εἰκὼν sözcüğü figür, tasvir, portre, suret-görüntü gibi anlamlara karşılık geldiğinden Graptos’un, sunakla beraber bir heykeltraşlık eserini de sunması olasıdır. Anlam açısından benzer bir sözcük, Bilecik’in Pazaryeri İlçesindeki Ahmetler Köyü’nde bulunması ardından Bursa Arkeoloji Müzesine nakledilen adak stelinde tanımlanır (INikaia II 2, 1503). Adak, Glykon oğlu Khrestos tarafından Zeus Bennios’a, Augustus Severus

(Septimius Severus), oğulları Augustus Antoninus (Caracalla) ile Augustus Geta'ya imparatorların 18. yönetim yılında (MS 211 yılı civarı) onların esenlik, sağlık ve selametleri yanı sıra *Pronnoeitai* (Προνοειτῶν κόμη, Προνοειται) adındaki köye ait hububatın verimli olması için sunulmuştur. Yazıtın 11-12. satırları arasındaki ...*sunağı üzerindeki agalma ile...* (τὸν βωμὸν κὲ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἄγαλμα) cümlesindeki ἀγάλλω filinden türemiş, bir tanrının onuruna yapılmış bir heykel, imge, heykel, portre ve resim anlamına da gelen ἄγαλμα ismi, Glykon'a ait adağın nitelik açısından zenginliğini tanımlamakta ve epigrafi bağlamında sunak-adak taşlarından bağımsız olabilecek plastik malzemelerin varlığını bir daha ortaya koymaktadır. Ἀγαλμα sözcüğünün kullanıldığı Bilecik Arkeoloji Müzesinde korunan bir diğer örnek, buluntu yeri açısından referanslanmış diğer yazıtlar ile aynı yörede tanımlanmakta ve farklı bir epiteti tanıtır (Öztürk ve diğ., 2020: 177-179). Harf karakteri ile MS 2-3. yüzyıllarına tarihlenmiş adağın yazıtına göre kâhya Euangelos, Lucius kızı Domitia Arkesilais'in kurtuluşu ve toprak ürünlerinin bereketi için sunağı Zeus büstü ile Zeus Soter'e (Kurtarıcı Zeus) sunmaktadır (Διὸ Σωτ[ῆρι] ὑπὲρ σωτηρ[ίας] Δομιτίας, Λ(ουκίου) Θυ[γα]τρὸς, Ἀρκεσιλαΐδ[ος] καὶ ὑπὲρ καρπῶ[ν] τῶν ἀγρῶν, Εὐά[γγελ]ος οἰκονόμος [ἀνέ]θηκεν σὺν τῷ ἀγ[άλ]ματι τοῦ Διὸς σὺν τῷ ἀγ[άλ]ματι τοῦ Διὸς).

3. Değerlendirme ve Sonuç

İnanç ve inancı oluşturan her bir öge, özellik ve olgu, günümüzde olduğu üzere antik dönemde yaşamış kişiler için de önem ve saygı ile benimsenmiştir. Özellikle baş ilah kavramının bu özümsemede önemli bir yer edinmesi, içinde bulunduğumuz zamanda farklı bir sadakat ile tapınımın görmekteyken arkaik kültürlerde somut bir inanç ideolojisi hakimdir. Söz konusu ideolojide tanrı ve tanrıçaların gözle görülür bir biçim yanı sıra insani meziyetler ile tasarlanması antik Yunan ve Roma kültürlerinde net olarak izlenebilmektedir. Bu tanıklık, belirtilen kültürlere ait pantheon'un baş tanrısı olan Zeus için oldukça belirgindir. Tanrının görkemli temsillerine dair önemli örnekler dışında işçilik, ikonografi ve tipoloji bağlamında baş yapıtlardan ayrılan, antik Anadolu'nun taşrasında yaşayan, bireysel veya kolektif bir grubun, ihtiyaç, dilek, bağlılık ve şükranlarını tanrıya adaklar ile sundukları mütevazı armağanları iki açıdan önemlidir. Bunlardan ilki, geniş bir alana yayılmış inanç sistemlerinin bölgeler arası niteliklerinin karşılaştırılmasına olanak sunması ve de yerel inançların çok yönlü yapısını betimleyen heykeltraşlık gibi kültürel öğelerin yerel üretim yansımalarının tanımlanabilmesidir. Bu sebeple, çalışmada değerlendirilen büstün kesin buluntu yerinin bilinmemesi bununla beraber Troas'a yakın bir yere ait olabileceği ihtimali Zeus kültürünün Troas ile Bithynia bölgeleri arasındaki varlığını tanımlayabilir. Bu durum, Lochman'ın benzer tipolojiyi yansıtan Phrygia temsilcilerinin tamamının dağ yamaçlarında bulunduğu tespitinden hareketle (Lochman, 2003: 89) bu örneğin Troas'taki İda dağı'nın kuzey doğu-doğu yamacında bulunan kutsal bir alana dikilmiş olan temsilcisi olabileceğini düşündürmektedir. Bunun dışında, yapı malzemesinin petrografi ve mineraloji temelli analizinin yapılamaması eserin hangi mermer kaynağından elde edildiği sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Bu açıdan, eserin İda Dağı kökenli olabileceği yorumu, eserin Bithynia'daki yerel ölçekli bir atölyedeki üretim sonrası bölgeye getirilmiş olabileceği; bu tipte heykel üretiminde uzmanlaşmış gezici veya aynı ekolü benimsemiş Troaslı bir heykeltraşın İda Dağı yöresinde zanaatını icra ettiği ya da eserin Troas'a antik veya modern dönemde farklı bir amaçla getirilmiş olabileceğine dair üç olasılığı hatırlatır. Eserin alt gövde formu ile metalden perçinleme çıkıntısından dolayı durması gereken yazıtlı kaidenin eksikliği, Zeus büstünün -şayet kazanmış ise- hangi sıfatını tasvir ettiği sorusunu cevaplamaya engeldir. Bununla beraber, Akyürek-Şahin'in belirttiği üzere yöredeki yazıtlı kaideler üzerinde yapılan değerlendirmeler, özellikle Zeus'un Bronton sıfatının diğerlerine nazaran sayıca fazlalığını göstermektedir (Akyürek Şahin, 2014: 135). Bu olgu, gök gürlmesi anlamına gelen βροντή isminden türemiş Bronton lakabının yerli halktaki Zeus algısına yönelik gerek zirai gerekse de korunma içgüdüğü kaynaklı baskınlığı ile açıklanabilir (Takaoğlu, 2021: 376-377; Cox ve Cameroon, 1937: 34; Cook, 1940:1160; Drew-Bear ve Naour, 1990; Akyürek, 1996; Akyürek Şahin, 2001; 2002; 2006a; 2006b; 2012). Bu bakımdan, bu çalışmada değerlendirilen büstün Zeus Bronton'a ithafen hazırlanmış bir sunu olduğu düşünülebilir.

İncelenen esere stilistik ve tipolojik özellikleri itibarıyla en yakın örnek Bursa Arkeoloji Müzesine 103 koleksiyon numarası ile kayıtlı, yüksekliği 29; genişliği 27; kalınlığı ise 22 cm. ölçülerindeki büsttür (Akyürek-Şahin, 2014: no. 16). Gövdesiz, baş bölümünün büyük bir kısmı kırık ve eksik büst, değerlendirilmekte olan eser ile fizyonomiye dayalı ayırt edici özellikler dışında üslup açısından da oldukça benzer biçim ve teknik ile çalışılmıştır. Bu özellikler, her iki eserin aynı heykeltraşlık atölyesinde yontulduğu izlenimini uyandırmaktadır. Benzer tipoloji ile tasarlanmış büstlerdeki işleniş katkı sunan saç tipleri, her ne kadar aynı tipin farklı varyasyonlarını yansıtan tasarımları olsa da biçim açısından baskın ve tanınan bir saç türü geleneğinin varlığını tanımlamalıdır. Bu stilin esin kaynağı net olarak bilinmese de kökeninin bilinen ve eski bir özden beslenmesi

gerekmektedir. Bu durum, Strabon'un Coğrafya adlı eserinde belirttiği bir aktarım ile açıklanabilir (*Geographika* 8.3.30). Yazar, Kharmides oğlu Atinalı Pheidias'ın Olympia'daki Zeus tapınağı için tasarladığı heykeli malzeme, teknik ve biçim açısından tanıtırken Pheidias'ın yeğeni ve aynı zamanda birlikte çalıştığı kişi olan ressam Panaenus arasında geçen diyalogu aktarmıştır. Buna göre Panaenus, Pheidias'a Zeus'un tasvirini nasıl biçimlendireceğini sorduğunda Pheidias, Homer'in *İlyada* destanında tanımladığı sözleri dikkate alarak yapacağını söylemiştir (*İlyada*, 1. 528): “Kronos oğlu böyle dedi, çattı kapkara kaşlarını, dalgalandı saçları tanrılar kralının ölümsüz başında tir tir titretti koca Olympos'u”. *İlyada*'da geçen ve Antik Yunanca'da uzun dalgalı saç manasına gelen χαίτη sözcüğünün çoğul hali olan χαῖται, şüphesiz eserin yazıldığı tarih olan MÖ 750'li yıllarda Zeus'un kabul edilen saç modelini tasvir etmiş olmalıdır. Bu olgu, *İlyada* destanının yazıldığı dönemden Olympia Zeus Tapınağındaki tanrı tasvirinin yapıldığı MÖ 5. yüzyıla değin Zeus'un aynı şekilde, uzun bukleli tasvirinin kullanılmaya devam edildiğini onaylamaktadır (Richter 1966). Yaklaşık bir yüzyıl sonra, egemenliği MÖ 4. yüzyılda gerçekleşmiş Büyük İskender'i temsil eden, gür, güçlü ve dalgalı bukleler dışında, alın ortasındaki saç tutamlarının başın sağ, sol veya gerisine, bazen de alın kenarlarına dökülmesi biçimindeki saç modeli sebebi ile *Anastole* tipi olarak bilinen heykeltraşlık üslubunun, irdelenen büstte de izlenmesi, baş üzerine uzun, kıvrım ve akışlar ile çalışılmış saç stiline MS 3. yüzyıl kırsal kesim yontuculuğunu etkileyerek devam ettiğini göstermektedir.

Eser ile benzerlik gösterip tarihlere için katkı sunacak *in situ* bir buluntunun bu zamana kadar tespit edilmemesi büstün mutlak tarihlendirilmesine engeldir. Bununla beraber, yukarıda sözü edilen MS 211 yılına tarihlenebilecek Glykon oğlu Khrestos tarafından Zeus Bennios'a sunulan adak dışında çalışmaya konu olan büstün, MS 2. yüzyılın son çeyreği ile 3. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihli, üzerlerinde kabartma şeklinde işlenmiş büst betimleri bulunan kaideler ile stilistik açıdan yakın benzerlikler sergilemesi (Drew-Bear ve diğ., 1999: 33-34; Lochman, 2003: 81-82) çalışmaya konu olan eserin de bu tarihler arasında yontulmuş olduğuna işaret eder.

Kaynaklar

- Akyürek, N. E. (1996). Zeus Bronton. Die bildliche Repräsentation des großen Bauerngottes Phrygiens, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Westfaelische Wilhelms-Universitaet Münster, Institut Für Klassische Archäologie, Münster.
- Akyürek-Şahin, N. E. (2001). Büyük Çiftçi Tanrısı Zeus Bronton. Arkeolojik ve Epigrafik Belgelerle Phrygia'da Bir Zeus Kültü, *Olba*, IV, 163-182.
- Akyürek-Şahin, N. E. (2002). Phrygia'da Çiftçi Tanrısı: Dii Brontonti Eukhen (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, Antalya.
- Akyürek-Şahin, N.E. (2006a). *Yazıdere (Seyitgazi) Zeus Kutsal Alanı ve Adak Yazıtları*. Ege Yayınları, İstanbul.
- Akyürek-Şahin, N. E. (2006b). *Yazıdere Zeus Kutsal Alanı. Phrygia'da Yerel Bir Tapınım Merkezi*. Ege Yayınları, İstanbul
- Akyürek-Şahin, N. E. (2012). Bithynia'dan Yeni Zeus Bronton Adakları. *Olba*, XX, 345-382.
- Akyürek Şahin, N. E. (2014). Bilecik'ten Bir Grup Zeus Büstü ve Zeus Bronton. *Gephyra*, 11, 2014. 121-171.
- Cook, A.B. (1940). *Zeus: A Study in Ancient Religion*. Volume III. Cambridge University Press, Cambridge.
- Coulton, J. J. (2005). Pedestals as 'altars' in Roman Asia Minor. *Anatolian Studies*, 55, 127-157.
- Cox, C.W.M. ve Cameron, A. (1937). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea*. Manchester University Press Manchester.
- Drew-Bear, T. ve Naour, Chr. (1990). Divinités de Phrygie. Aufstieg und Niedergang der römische. *Welt – ANRW*, II, 18(3), 1907–2044.
- Drew-Bear, T., Thomas, Ch., M., Yıldızturnan, M. (1990). *Phrygian Votive Steles. The Museum of Anatolian Civilizations*, Ankara.
- Ferri, S. (1932). Nuovi Monumenti Plastici dello Zeus di Bitinia. *Historia*, 6, 238-273.
- Richter, Gisela M. A. (1966). The Pheidian Zeus at Olympia. *Hesperia*, 35(2), 166–170.
- Giuliano, A. (1978). *Le città dell'Apocalisse, Monumenti e testimonianze della dominazione romana in Asia Minore*, Newton Compton, Roma.
- Şahin, S. (1981). *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II. 1* (IK 10,1), Rudolf Habelt, Bonn.
- Şahin, S. (1982). *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II. 2* (IK 10,2), Rudolf Habelt, Bonn.
- Lochman, T. (2003). *Studien zu kaiserzeitlichen Grab und Votivreliefs aus Phrygien*, Skulpturhalle, Basel.

- Vollkommer, R. (1997). *LIMC VIII* 1. 2, 1997, 374-384 lev. 316-319 s. v. Zeus (in peripharia orientali).
- Mylonas, G. E. (1946). The Eagle of Zeus. *The Classical Journal*, 41(5), 203–207.
- Öztürk, H., Aktaş, S. ve Demirhan-Öztürk, E. (2020). New Inscriptions from Nikaia XII. Sanctuary of Zeus Bronton in Ahmetler Village, Pazaryeri District. *Gephyra*, 20, 171-192.
- Takaoğlu, Turan. (2021). Adapting to a Diverse Landscape: Agriculture in Hellenistic and Roman Anatolia. Hollander, D., Howe, T. (Eds.), *A Companion to Ancient Agriculture*, Wiley-Blackwell, New York, 363-382.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

---

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazarı, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
  2. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
  3. Bu çalışmanın yazarı kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
  4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-

